

2023. február 14.

Valentiniana: egy skót humanista Bálint-napi éneke

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA

A középkori eredetű francia és angol néphit szerint február 14-én, Szent Bálint napján kezd ébredezni a természet téli álmából, a madarak is ekkor választanak társat; s az első leány, akit a férfi e nap reggelén megpillant, abban az esztendőben hű szerelmese lesz. George Buchanan versével ünnepeljük a jeles napot.

Az 1582-es naptárreform előtti évtizedekben a Julián-naptár már 10 napnyi késésben volt az ókorban kijelölt csillagászati idejéhez képest. A jeles nap így közel került a tavasz kezdetéhez, hiszen az akkoriban a mostani február 24-nek felelt meg. Ezzel magyarázható a farsangi időszakhoz is köthető népszokás tavaszi–szerelmi tartalma. 1752-ben Angliában is bevezették a Gregorián-naptárt, ám a Bálint-

napot továbbra is február 14-én ünnepelték meg, jóllehet a jeles névnap ekkorra már 11 napot lépett vissza korábbi időpontjához képest, ezáltal pedig a téli időszakba került.

A Bálint-naphoz fűződő hagyomány a XVI. században a reneszánsz irodalomban is felbukkant. Shakespeare *Hamletjében* (IV, 5.) Ophelia így énekel: „Holnap Szent Bálint napja lesz, / Mindjárt reggel korán, / És ablakodnál párodul / Ott leszek, én leány...” (Arany János fordítása). George Buchanan (1506–1582), skót humanista költő és reformátor, emelkedett szellemű epigrammát szerzett 1566-ban e régi szokásról, mégpedig a szépséges Mary Beatonnak (1543–1598), Mária skót királynő udvarhölgyének ajánlott versciklusában. A *Valentiniana* című epigramma először 1584-ben, Genfben, majd 1594-ben Heidelbergben jelent meg a szerző költeményeinek gyűjteményes kiadásában.

A keresztneve okán a jeles naphoz köthető Balassi Bálint ismerte Buchanan szerzeményeit, hiszen a XXVII. zsoltár magyar fordításánál az ő latin nyelvű verses zsoltárparafrázisát követte, sőt *Jephtes* című tragédiáját is szándékában állt lefordítani. A magyar reneszánsz poétát próbáltam utánózni, amikor Balassi-strófás verseiből véve példát, Buchanan epigrammájából, annak sorait négyesével követve, énekelhető parafrázist készítettem, *Bálintozás* címmel. Íme, az eredeti vers, a *Valentiniana*:

Festa Valentino rediit lux: frigora languent,
Et liquat horrentes mitior aura nives.
Jam propior propiorque novo se lumine vestit
Phoebus, et aurato purior axe micat.
Findere jam tenero meditatur cuspide terram,
Gramen et in virides luxuriare comas.

Cortice laxato gemmas jam parturit arbos:

Mitis init regnum jam Cytherea tuum.

Pabula persultant laetae pecudesque feraeque,

Quisque sibi sociam jam legit ales avem.

Inde sibi dominam per sortes quaerere in
annum

Mansit ab antiquis mos repetitus avis:

Quisque legit dominam quam casto observet
amore,

Quam nitidis sertis, obsequioque colat:

Mittere cui possit blandi munuscula veris,

Pallentes violas, purpureamve rosam:

Quaeque suis vicibus nascentia sufficit annus

Munera, temporibus non aliena suis.

Nos quibus et jam flos melioris decidit aevi,

Nec niteant horti, nec renovetur ager,

Serta tamen dominae nostro ex Helicone
petamus,

Frigoribus nullam depositura comam:

Et Veneri castae castum libemus honorem,

Et veteres repetat sobria Musa jocos.

George Buchanan

Bálintozás böjtelő havának 14. napján

A „Széllyel tündökleni nem látd-é ez földet
gyönyörű virágokkal?”

nótájára, vagy emez nótára:

„Időd szép virágát, termeted szép voltát,
szívem miért hervasztod?”

Szent Bálint ünnepén, ismét terjed a fény, rút,
hideg tél enyhül már,
Szelíd szélfuvallat olvaszt jeget, havat, a Nap
útján feljebb jár,
Világosabb az ég, színe fölöttébb kék, úgy
ragyog a napsugár.

Sarjad már a fű is, kihajt sok bokor is, dús rétek
zöldellenek,
Fák tágult kérgéből kifakadt rügyekből új ágak
növekednek,
Áldott Venus asszony, országolsz immáron,
jótéteid terjednek.

Vadakat sétálni, mezőn széllyel járni, nyájat
legelni látunk,
Most, midőn madarak társat választanak,
tartjuk bevett szokásunk,
Hogy egy esztendeig kegyesünkké válik, kit
elibénk hoz sorsunk.

Ki-ki úgy választja kegyesét, hogy adja tiszta
szerelmét annak,
Gyöngyös bokrétáját és hív szolgálatát ajánlja
mátkájának,
Hogy tavasz rózsáját, fehér liliomát, küldhesse
ajándéknak.

Oly ajándék illő, amit az esztendő kínál
újulásával,
Ámde nekünk mára időnk szép virága elhervadt
vén korunkkal,
Nem virul a kertünk, mezőnk száraz nekünk,
mindez minket aggasztal.

Nos, mi kegyesünknek Helicon hegyének
bércén kössük koszorúnk,
Fagy ennek nem árthat, télben sem
fonnyadhat, s tiszta marad Venusunk,
Bölcs Múza újítson régi játszódáson, s áldott
lesz hódolatunk!

* Az első nótajelzés a XII. számú Balassi vers
kezdősora, a másik pedig egy elveszett,
ismeretlen éneké. A Balassi-strófa egyik
lehetséges dallamának kottáját közöltük.
Ennek egyetlen változatát Tótfalusi Kis Miklós
nyomtatta ki 1697-ben, Kolozsvárott kiadott,
Siralmas panasz című, „Ha megsokasodik”
kezdetű énekéhez. Ez az ötfokú kvintváltó,
ereszkedő melódia szemléletesen követi a
Balassi-strófa 3x19 (6+6+7)-es tagolását és
belsőrímes szerkezetét (AAB–CCB–DDB).

*****

Utóirat

Immár huszonnyolc esztendeje annak, hogy a
Magyar Régizenei Társaság, hagyományteremtő
szándékkal, szokásba hozta a Szent Bálint-napi
hangversenyt. Az angolszász világból újabban
beszivárgó, de már Shakespeare által is
megénekelte Bálint-napi szerelemünnepe

hagyományát a rendezők harmonikus módon kívánták beilleszteni a magyar jeles napok sorába. A honi naptárból mindmáig hiányzik egy olyan profán ünnep, amelyet teljességgel a szerelem kultuszának szentelhetnénk. A magyar nép befogadó készsége történelmünk során számtalan idegen szokást képes volt honosítani. A „Valentin-nap”-nak, Bálint napjának megvan a magyar és az európai kultúrában a tartalmas ünneplést hozó alapja.

Az angolszász világban a középkorba nyúlik vissza a Bálint-napi kultusz. Geoffrey Chaucer (1344–1400) *A madarak gyűlése* című költeményében említette meg, hogy Szent Bálint napja volt, amikor minden madár összegyűlt, hogy párt válasszon magának. Erről a régi hiedelemről szól a Moldvában gyűjtött, közismert magyar népdal is: „Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom, / Minden madár társat választ, virágom, virágom...” A lovagkor és a reneszánsz szellemisége emelte fel a szerelem értékét, s tette magasztossá a költészetben és a zenében Európa-szerte e legszebb emberi érzést. Nálunk a XVI. században éppen egy Bálint, Balassi Bálint lett a szerelem első nagy költője, aki a Petrarca nyomán született reneszánsz szerelmi líra művelőjeként újíttotta meg a magyar poézist. A hazai szerelem kertjében, amelyben addig csak virágénekekben lehetett szólni a szép kegyesekhez és szüzekhez, Balassi „versszerző találmányaival” először adott hangot a fülemülének az ékes éneklésre, Cupidónak és Venusnak pedig a vágykeltésre. A szerelemben egyesült nála a magyar hagyomány és az európaiság. A Balassival egyidejű világi zenének pedig akadt egy olyan magyarországi mestere, aki az európai lantzene ünneplést

kiválósága volt, a vele azonos keresztnevű Bakfark Bálint.

Az évente újra meg újra megrendezett műsorban, az ünnep történelmi háttereként, néhány régi angol, francia és neolatin Bálint-napi vers szólal meg (Charles d'Orléans, Jean d'Estoutville, Shakespeare, George Buchanan), majd a szerelemről szerzett, reneszánsz korból való irodalmi és zenei alkotások: madrigálok, villanellák, valamint magyar virágénekek hangzanak el; köztük Balassi szerelmes versei és Bakfark lantművei. A közönséget arra szokták megkérni a rendezők, hogy amennyiben az a szándékuk, hogy Szent Bálint napján valakit megajándékozzanak, azt ott helyben, a hangverseny megfelelő pillanatában tegyék!

VALENTINIANA.

Festis Valentino rediit lux: frigora languent,
 Et liquat horrentes mior aut a nives.
 Jam propior propiorque nouo se lumine vestit,
 Phœbus, & aurato purior axe micat.
 Findere iam tenero meditatatur cuspide terram,
 Gramen & in virides luxuriare comas.
 Cortice laxato gemmas iam parturit arbor:
 Mitis init regnum iam Cytherea tuum.
 Pabula persulcant lata pecudésque fereque,
 Quisque sibi sociam iam legit ales auem.
 Inde sibi dominam per sortes querere in annum
 Mansit ab antiquis mos repetitus auis:
 Quisque legit dominam quam casto obseruet amore,
 Quam nudis fertis, obsequiisque colat:
 Mittere cui possit blandi munuscula veris,
 Pallentes violas, purpureamve rosam.
 Queque suis vicibus nascentia sufficit annus
 Munera, temporibus non aliena suis.
 Nos quibus & iam flos melioris decidit aui,
 Nec niteant horii, nec renouetur ager,
 Serta tamen domina nostro ex Helicone petamus,
 Frigoribus nullam depositura comam:
 Et Veneri casta castum libemus honorem,
 Et veteres repetat sobria Musa iocos.

AD MARIAM FLAMINIAM
 sorte Reginam.

Regia Flaminia iamdudum sceptrum teneres,
 Si genus aut virtuti regia sceptrum daret.

Georgii Buchanani Scoti *Franciscanus et fratres.*

Elegiarum liber I. Silvarum liber I.

Hendecasyllabon liber I. Epigrammaton libri III.

De sphaera fragmentum, Heidelberg, 1594, 191.

A szerző irodalomtörténész, az ELTE adjunktusa

*Nyitókép: A Szerelem megcsókolja a szerelmezt,
 jelenet a Rózsaregényből (Roman de la Rose),
 bruges-i miniatúra (c. 1490–1500), British
 Library*

Megosztás

#Balassi Bálint #középkor #Szent Bálint napja

#Valentin-nap #George Buchanan #szerelem